

ALTERNATIVES PER UNA AGRICULTURA I MEDI NATURAL EN UN TERRITORI D'ELEVAT DESENVOLUPAMENT INDUSTRIAL I URBÀ

Andreu Peix

LA REFORMA DE LA POLÍTICA AGRÀRIA COMUNITÀRIA I EL TERRITORI

- 1) La Unió Europea no es vol gastar més diners per finançar més excedents. D'aquí també, que hagi estat tant interessada en arribar a uns acords al si del GATT.

Les exportacions subvencionades d'excedents produeixen la irritació dels Estats Units, el primer exportador de productes agraris mundial i, per tant, el principal competidor d'Europa, que som el segon exportador mundial. Però, a més, l'únic que ens poden oferir molts països als que els volem vendre productes industrials, són precisament productes agrícoles.

- 2) Per complir amb els acords del GATT s'aproximen els preus comunitaris als preus internacionals. Es limita la producció; i s'estableixen unes quotes de producció (sucre, cereals, llet) i es donen unes subvencions complementàries per unitat de producció: quilogram, litre, hectàrea, cap de bestiar (mai, per ara, per explotació o família).

La segona mesura que pren la UE per reduir excedents és donar ajudes per arrencar o deixar de cultivar, perquè surt més barat que exportar els excedents subvencionant-los.

- 3) Una altra mesura lògica a posar en pràctica és la reducció de la producció per unitat de superfície i la millora de la qualitat. La UE pretén canviar el concepte de la professió en el que l'element dominant és la productivitat, precisament el principal responsable que s'hagi arribat a la producció d'uns excedents i en el que s'han format les darreres generacions de joves.

El que queda clar és que l'agricultura dels propers anys necessitarà unes pràctiques més segures pel medi ambient i uns productes més sans i sense residus tòxics, i el consumidor n'haurà de pagar el cost addicional que comporta. Dins d'aquesta millora cal encabir la no utilització de productes contaminants amb les ajudes corresponents per qui no els utilitzi.

- 4) La UE sap que en reduir els preus dels productes agraris moltes parcel·les s'abandonaran. Amb l'argument que Europa és deficitària en fusta dóna ajudes perquè el pugui repoblar. No es diu, però, que amb l'entrada dels països nòrdics ja no serem deficitaris. Tampoc es diu que a moltes explotacions això és impossible. El que es tracta, per tant, és de no deixar camps erms.
- 5) En aquest procés de liberalització de preus, moltes explotacions es marginalitzaran i, per tant, s'haurà de pensar en fer alguna cosa per als pagesos que quedin expulsats pel nou model, especialment en les àrees agrícoles en zones desfavorides, on fer de pagès no és fàcil. S'ha pensat en tot un seguit de petites ajudes complementàries per aquests casos.
- 6) Paral·lelament, la societat europea, fortament urbanitzada, està descobrint la natura. Precisament quan la marginalització de molts pagesos de petites dimensions pot fer que aquestes zones de muntanya es vagin desertitzant en mancar l'element humà. La UE té previst tot un seguit d'accions per traspasar aquest personal a les noves necessitats de la societat d'aquest nou producte "natura", en totes les seves accepcions.
- 7) a tota aquesta gent que viu a la muntanya, la UE els vol donar el paper de "Guardià de la Natura". Són els que queden i sense ells la protecció del medi ambient es faria molt difícil però, sobretot, més cara. A més el que es tracta és de fer-ho a temps parcial, complementant les entrades agràries.

En unes zones de protecció especials, el pagès tindrà una nova funció de protecció de la naturalesa, funció que seria retribuïda amb càrrec als pressupostos comunitaris, sempre que l'agricultor es comprometés a no realitzar pràctiques productives amb impacte medioambiental negatiu.

Pot ser problemàtic que l'agricultor accepti aquesta nova funció de "gestor" de la naturalesa, ben diferent a la de productor eficient d'aliments, que fins ara li atribuïa la política agrària. Acceptar aquest paper significa una reconversió important, donada la diferent naturalesa d'aquesta nova funció respecte al paper de productors agrícoles eficients i competitius, que fins ara els assignava la ideologia agrarista dominant.

- 8) És així com caldrà pensar ja no solament en la qualitat dels productes o de les maneres de produir al bosc, sinó també dels serveis, del turisme, dels productes no alimentaris, de la recuperació i relançament dels productes

tradicionals. S'haurà d'anar en compte de no banalitzar el paisatge rural amb pràctiques agràries incorrectes.

El paper del medi rural en les societats desenvolupades no pot ser suportat solament en la producció de béns agrícoles, sinó per les noves necessitats de la societat actual europea, prou urbanitzada.

Els programes zonats, en contractualitzar els pagaments que la societat proposa als agricultors, prefiguren una futura Política Agrària comunitària preocupada de gestionar bé, i a la vegada, el seu pressupost i els seus recursos naturals i la diversitat d'un paisatge, fruit d'una activitat humana històrica.

EL MÓN RURAL CATALÀ JA NO ÉS EL QUE ERA

Cada vegada més, es contempla la producció agrària solament com una part de tot el que pot produir el món rural català. A mesura que la producció agrària i ramadera catalana va perdent importància, si més no de manera relativa, i el número de pagesos disminueix ràpidament, estan agafant cada vegada més importància els altres "productes" que ofereixen les nostres àrees rurals. Són moltes les famílies pageses en les que les remuneracions provinents dels nous serveis que reclama el ciutadà urbà català, formen una part important de les seves rendes i fins i tot arriben a superar les agràries.

La forta emigració cap a les nostres ciutats durant els anys cinquanta i seixanta que va fer despoblar el camp va produir unes grans concentracions urbanes amb tot un seguit de necessitats que calia satisfer. Durant aquestes dècades es va desenvolupar una agricultura moderna a Catalunya.

Els anys setanta i vuitanta van ser els de les grans ocupacions d'espais rurals per part de les vies de comunicació que requerien aquests nuclis urbans tan densificats, el de la producció dels primers excedents i les conseqüents "guerres" i el de l'envelliment de la població agrària, i continuació de la despoblació de les zones de muntanya.

Mentrestant, la població catalana -i l'europea- s'ha estancat, però s'han produït noves necessitats. Els hàbits alimentaris tendeixen cap als productes frescos, lleugers i naturals. Els comportaments han evolucionat també ràpidament. En menjar fora de casa augmenta el mercat dels productes "diferents". La millora de la renda familiar permet reclamar un augment de la qualitat dels productes alimentaris.

Paral·lelament va creixent ràpidament la pràctica de diferents esports i la sortida a la natura. El nostre món rural veu com els sis milions de consumidors urbans li reclamen una nova funció.

Molts urbans busquen tornar als orígens -almenys els dies de festa i per les vacances- i envaeixen el món rural i s'hi construeixen segones residències. Els de "Can Fanga", "Pixa Pins" o "Camacos" amb els seus comportaments que xoquen amb els dels rurals aconseguen sovint d'irritar-los.

El món rural i, per tant, el medi natural, es veu de manera diferent, adquireix un valor de benestar i, a Catalunya, la gran contribució barcelonina afecta tot el territori en la seva necessitat de consum de natura.

EL JOC DE LA NATURA

Queda per fer "l'inventari" del consum de la natura a Catalunya. És un sector d'economia creixent i cada vegada més complexa que dona feina a moltes famílies.

Com a cas extrem, em podria referir als deu pagesos que hi ha a la Vall d'Aran on solament els agents rurals ja en són quinze.

Es podrien citar els centenars de cases de colònies o granges-escola i les escoles de natura. Podríem comptar els professors, les cuineres, les dones neteja...

A part, hi ha els mil guardes forestals, els dos mil bombers, els més de tres-cents auxiliars del "foc verd".

La natura com a "producte" pot englobar el *rafting*, el vol amb ala delta (que per exemple ha fet canviar el poble d'Àger, amb dos clubs i un munt de cases llogades), els circuits en tartana, l'explotació dels diferents parcs naturals (a Boí hi ha més taxis que famílies), la propera obertura del Parc Cretàcic a Isona....

I no parlem de la neu i tota l'estructura que comporta.

Un vedat de caça pot donar des de mil cinc-centes pessetes per hectàrea fins a dotze mil pessetes per hectàrea (per exemple, un vedat d'ànec) si es gestiona bé la seva riquesa cinegètica. Un dia de caça del tord pot costar vint-i-cinc mil pessetes. La caça d'un isard es paga a més de dues-centes mil pessetes. A Catalunya hi ha cent mil llicències de caça.

Al Poble Nou -abans Villafranco-, amb cent cases i cent parcel·les de 5 hes. un jornal de sòl agrari, però amb dret de caça per a la família, es paga a deu milions de pessetes.

Les àrees privades de pesca de Catalunya són les més extenses d'Europa. Per exemple, donen feina a cent guardes.

A més, cal considerar que mentre la natura als països de més al nord d'Europa es consumeix durant dos mesos l'any, a Catalunya es pot parlar de vuit mesos. L'ús i la pressió hi són molt més forts.

Evidentment, no ens podem deixar la indústria de la fusta, molt important al Principat per la superfície boscada que tenim. I, fins i tot, la de la llenya, mentre es vengui a quinze pessetes el kilo.

No hem d'oblidar tampoc els nostres milers d'entranyables boletaires, o els cinc-cents tofonaires.

I tots ells, paguen un peatge per aquesta natura: l'hotel, la fonda, el restaurant i el bar. A molts pobles rurals la indústria hotelera i de restauració supera de llarga la producció agrària. No hem d'oblidar la residència en cases de pagès, tant la legalitzada, com la que es practica majoritàriament en cases de lloguer als pobles, sense papers, que signifiquen entrades addicionals no gens menyspreables.

A més, els consumidors de natura s'emporten a casa algun o altre producte propi de la zona: elaborats càrnics, productes artesans: mel, formatge, vi de les cooperatives o oli de Ciurana o de Les Garrigues (que es ven en gran part directament als consumidors que hi anem a buscar-los). O, senzillament, compren directament al pagès: llet, vi, ous, patates. En aquests moments el pagès doble la seva funció. Fa d'agricultor i comercialitza el seu producte, millorant el seu valor afegit.

Catalunya té un producte cada vegada més important, en el que hi està dedicant fortes inversions que és la natura i que, a més, promou per la televisió entre el seu mercat potencial més important, que és el més proper, amb el "Queda't a casa".

L'AGRICULTURA I LES ALTRES PRODUCCIONS AL CAMP

El concepte de rural és difícil de definir a Catalunya, que es pot considerar com una gran zona urbana, la Catalunya-ciutat, perquè les influències urbanes arriben arreu del Principat. A nivell estadístic solen utilitzar-se uns límits de població per definir un municipi com a rural (els menors de dos mil habitants).

Al camp s'ha produït un important canvi els darrers anys. Molts pobles s'han anat donant d'unes condicions de vida de qualitat: aigua, llum, telèfon, carrers asfaltats, parcs, places, serveis eficients, correus, bombers i botigues ben aprovisionades. El concepte estereotipat d'àrea rural com a àrea aïllada i endarrerida s'està superant. Hi ha ajudat la dispersió de l'electricitat i el telèfon arreu del país i la millora dels seus accessos per carretera.

L'economia s'ha diversificat. En moltes llars pageses l'agricultura ja no és la primera font d'ingressos. A les zones rurals s'han creat molts llocs de treball nous: en el sector agroalimentari de transformació, el turisme, el comerç, indústria en general i altres serveis. Però, a més, les noves tecnologies sovint afavoreixen l'establiment d'empreses en nuclis dispersos, en no ser factors limitants el transport o la proximitat a grans nuclis de població. Ha canviat també la visió de la ciutat per viure-hi. Hi ha qui tria deixar la ciutat i anar a viure al "camp", i moltes segones residències es transformen en permanents.

Les entrades addicionals en moltes àrees, procedents d'activitats que podien englobar com a "turisme rural" poden variar entre un 5 i el 20 % del valor afegit agrari, i que en algunes zones arriba fins al 40 %.

Per això, caldrà que en el desenvolupament de noves activitats s'asseguri que sigui la població local que es beneficiï de manera efectiva de les conseqüències. Per tant, són els agents locals que l'han de impulsar i controlar en tot moment, per tal que no passi a dependre de decisions preses a l'exterior: la vulnerabilitat del desenvolupament rural és la possible pèrdua de control sobre el propi creixement.

Ja que en el poble petit, els forasters busquen el contacte amb la naturalesa i els habitants, com a antídote de la ciutat, no es tracta de reconstruir-la en el camp. Per tant, no s'ha de desfer aquest bé escàs, base del turisme i que el seu creixement descontrolat es pot encarregar de destruir: el paisatge.

S'ha d'organitzar el desenvolupament rural a partir de l'estructura social existent al poble, tot procurant no trencar aquest "paradís perdut" que precisament és el que busca el forani. No solament s'ha vetllat per la destrucció del paisatge, sinó també per estil de vida rural. Per aquesta raó, s'hauran de pensar unes noves estructures d'organització, per poder anar acomplint les diferents fases d'un desenvolupament concebut, realitzat i gestionat pel conjunt de les parts interessades del municipi.

Com a efectes perversos s'ha de tenir en compte que el desenvolupament pot significar una millora dels serveis existents, però també una saturació i pèrdua d'eficàcia dels inexistents. Pot implicar una millora de les entrades en la família rural, però també la puja del cost de la vida en el poble. Pot suposar un mercat i uns millors preus per als productes dels pagesos, però també la puja del preu de la terra o quedar-se sense aigua per regar.

El desenvolupament rural pot significar, per tant, el manteniment de la vitalitat de l'agricultura, però també la pèrdua de l'entramat cultural rural existent en el poble.

Per això, el desenvolupament rural s'ha de plantejar enfrontant-se als problemes que produeix, gestionant-los i controlant-los. S'ha de considerar la realitat del desenvolupament rural per dominar-lo, planificar-lo, sense deixar-lo a les forces del mercat.

Vulguin o no vulguin i entre altres, els pobles disposen d'un recurs, un producte a oferir. És la no-ciutat, l'entramat cultural del nucli reduït on tothom es coneix, són els productes que es compren directament al pagès que es coneix personalment, són els espais agraris que cobreixen la major part de la geografia municipal... És el paisatge pintoresc, o senzillament diferent. Encara que no es reconeix, aquest producte s'explota.

Per això, cal plantejar-se el desenvolupament rural com una lluita per captar uns fluxos. Caldrà així definir precisament aquest producte que es vol oferir, identificar els recursos paisatgístics, humans i les estructures econòmiques de què es disposen, i decidir quin és el segment de consumidors potencials que es vol i es pot enfocar: interior, familiar, de classe social mitjana, o massificat, de jovent, de jubilats...de segona residència per als caps de setmana.

Una vegada reconeguts els recursos i definit el segment de població que es vol acollir, s'hauran de definir les tàctiques i estratègies per arribar-hi. No es tracta de publicar un fullet "turístic" sinó de planificar a tots els nivells aquesta diversificació de l'economia de la població, que significa un canvi tan gran en les remuneracions de les famílies rurals, i també del seu estil de vida.

Caldrà identificar tots els recursos de què es disposa, per potenciar-los i ajudar-los en el seu desenvolupament, començant per l'agricultura i establir unes estructures de gestió per potenciar el paisatge i les estructures d'acolliment del municipi.

Són moltes les experiències concretes a nivell català o, més institucionalitzades, a nivell europeu: la normativa francesa per a la creació de les "estacions verdes de vacances" és prou explícita. Per aconseguir aquesta denominació cal disposar d'unes estructures mínimes d'acolliment de forasters que comprenen: una capacitat d'alberg (hotel, càmping, apartament), uns equipaments de lleure (piscina, riu, tennis, centre de joves), l'aglomeració (neta, acollidora, florida). Els municipis que reben aquesta denominació de qualitat obtenen unes ajudes per a donar-ho a conèixer. Però el més important és que la seva homologació com a Estació Verda de Vacances compleix les condicions mínimes exigides per rebre la identificació.

L'objectiu és crear i mantenir llocs de treball, fomentar la pluriactivitat, en contra de la regressió demogràfica i econòmica. Es tracta doncs, de plans de desenvolupament a escala reduïda.

En resum, el municipi rural, disposa d'uns espais, uns paisatges, un ritme de vida, una diferenciació que pot interessar als foranis. Del que es tracta, per tant, és de valorar el medi, potenciar-lo i conservar-lo. No s'ha de convertir però, el poble en un museu estàtic sinó que s'ha d'integrar allò nou. Protegint allò que és antic i entrançable, potenciant la seva identitat cultural pròpia.

És d'aquesta manera com, en haver diversificat les seves estructures econòmiques, moltes zones rurals catalanes aconsegueixen tenir un protagonisme en el desenvolupament i transformació del país, sense quedar-se enrera en la transició cap a la societat avançada.

Hi ha però un darrer recurs per potenciar, que és el recurs humà. El nivell de preparació dels habitants a les zones rurals ha arribat a nivells desconeguts fins ara. Són molts els joves rurals que han assolit una formació professional o

universitària. Per això moltes empreses no dubten en instal·lar-se en zones rurals, ja que no tenen problemes en disposar de mà d'obra qualificada local i que no té problemes per desplaçar-se a un poble.

Cal identificar aquest canvi de mentalitat, aquesta professionalització dels joves, aquestes ganes d'establir noves empreses i aprofitar el seu esperit emprenedor, la seva mentalitat analítica. És responsabilitat seva canalitzar l'economia i l'energia local cap on hi hagi més possibilitats de produir resultats.

UN DESENVOLUPAMENT RURAL INTEGRAT

El desenvolupament de l'agricultura familiar, no és el mateix que el desenvolupament rural. Els pagesos, encara que seguiran essent l'agent actiu fonamental per garantir un món rural viu, ja no poden garantir per ells sols el desenvolupament rural, són massa pocs. Sense les explotacions familiars no hi pot haver dinamisme econòmic social ni cultural, com tampoc agricultura compatible amb el medi ambient.

L'equilibri del món rural es vol aconseguir fomentant l'ocupació a la regió: la família pluriactiva, pluriocupada amb el turisme rural, l'oci, l'elaboració d'aliments i l'artesanat. És l'aposta per la integració del món rural i l'agrari, que vol valorar en la seva globalitat, en el seu territori.

A més, la millora de les estructures de comunicació pot ajudar a permetre la pluriactivitat de la gent de la muntanya, ja que aquesta pluriocupació també es pot desenvolupar en les zones industrials o turístiques més properes.

El futur pluriactiu dels agricultors de les zones de muntanya serà viable mentre es desenvolupin ingressos complementaris de l'agricultura. Per tant, es farà necessari un esforç d'imaginació per trobar l'equilibri entre les visions globals que ningú aplica i les petites alternatives locals que poden donar sortides: als problemes globals hi poden haver centenars de solucions possibles. Més que solucions miraculoses hi haurà la possibilitat de reconstruir models agrícoles i trobar un lloc a les iniciatives locals, a partir del principi de la subsidiarietat que les nacions petites tant pregonem.

El desenvolupament rural és un tema que afecta el conjunt de la població i necessita un debat públic ampli, no emergeix o es desenvolupa de manera espontània i podria fracassar si es deixés anar sol i lliurement. Aquest debat requereix decisions socials i clares, una forta orientació política, un suport abundant i un aconseguiment d'objectius mesurables.

El desenvolupament rural, en incidir directament en la reducció de l'atur en el conjunt de la societat, beneficia a tothom. El problema és el de qui pagarà aquest desenvolupament.

S'hi ha d'afegir un altre debat, el de quins seran els agents del desenvolupament: si pretenem un desenvolupament genuí de la població rural, solament els habitants de les zones rurals són els qui el podran fer. Es tracta de saber qui tindrà aquest caràcter engrescador.

El desenvolupament rural finalment s'ha de plantejar en la mobilització de la gent, i això és molt dur quan no s'està acostumat; el desenvolupament democràtic, participatiu, equilibrat i compatible amb el medi ambient no és gens fàcil.

Sense la participació directa dels afectats no hi ha desenvolupament; s'han de sumar voluntats, organitzar-se, cooperar, promoure iniciatives i afavorir la creació de nous llocs de treball, en la perspectiva d'aconseguir un equilibri harmònic del territori. El paper de l'estat consisteix bàsicament en estimular aquests mecanismes nous i aportar suport financer per projectes a favor del món rural.

Perquè els agents socials es puguin corresponsabilitzar de les decisions, es necessitarà aclarir l'aspecte de la interlocució. Aquests, han de desenvolupar la seva labor participativa formal i real, aconseguir el seu espai de treball i aglutinar la seva gent.

EL TERRITORI COM A PATRIMONI VIU

Tot i que l'atur en les zones industrials estigui actuant d'esmoreïdor del despoblament, el manteniment dels joves en les comarques de població envellida es fa cada vegada més difícil. La diversificació cap a noves activitats que permetin arrelar la població, no sempre té èxit o, com a mínim, serveixen solament per a petits segments de població. Fins i tot, la mateixa inviabilitat econòmica de l'explotació que s'abandona, podria permetre augmentar la dimensió de la que es manté, si s'establissin els mecanismes que ho permetessin.

La cohesió en matèria d'espai és tant important com la cohesió en tema social: els espais amb baixa densitat de poblament no es poden abandonar; s'han de tractar, tenir-hi cura, organitzar-los de manera que esdevinguin reserves de vida, amb un teixit intersticial que és útil per a l'equilibri general.

El món agrícola haurà, per tant, de replantejar les seves organitzacions, les seves estructures, el seu mode de pensar per entrar en aquesta lògica. Es fa necessària, per tant, una autèntica política europea de l'agricultura, del món rural, de l'ordenació del territori i del medi ambient.

S'hauran de valorar les activitats agrícoles no com a productores d'aliments sinó com a productores de serveis d'interès general que convé remunerar. A la vegada, la mentalitat agrària haurà d'evolucionar, haurà de prendre consciència que tota activitat és respectable, si és generadora de renda.

Això ens porta a enfocar l'agricultura no només en la seva funció productiva, sinó també en la seva funció social, territorial, cultural i presentar totes les mesures

com un conjunt coherent, sense aïllar-les, establint el que en pot esperar cadascú i el que ha d'aportar, tot fixant els objectius i regles del joc.

Però un problema tant important no pot ser confiat únicament a les organitzacions públiques. S'hi han de mullar les organitzacions professionals i la societat civil. Davant una crisi de valors i del sentit del que tot se'n va, cal que tots els actors siguin conscients del seu destí.

La nostra societat té la responsabilitat d'una civilització i d'un territori que va ser començat a humanitzar fa dos mil anys. Per tant, la reivindicació del lligam a la terra, al territori, als paisatges, avui menada per molts pagesos, es pot convertir en la reivindicació de la societat europea sencera. Un territori considerat com a patrimoni viu, com a recurs, com a marc de vida i com a regulador social.

BIBLIOGRAFIA

AUTORS DIVERSOS. «El canvi a les comunitats als EEUU» *Agricultura y Sociedad*, núm. 36 i 37 (juliol/desembre 1985). [Número monogràfic]

ETXEZARRETA, Miren. *Les perspectives de l'agricultura mediterrània* [II Simposi Internacional, Agricultura i Medi Rural, Girona] (11 i 12 de novembre 1993).

DELPEUCH, Bertrand. *Medi Ambient i economia en el medi rural* [II Simposi Internacional, Agricultura i Medi Rural, Girona] (11 i 12 de novembre 1993).

MAPA *Coloquio Hispano-Francés sobre Espacios Rurales* [Madrid] (abril 1983). Instituto de Estudios Agrarios, Pesqueros y alimentarios, MAPA, 1984.

MUÑOZ ZAMORA, C.; ESTRUCH, V. «La agricultura de montaña y los nuevos enfoques de política agraria rural. El caso valenciano» *Revista de Estudios Agro-sociales*, núm 1 (1993), pàg. 27-50.

PISANT, Edgard [Et al.]. «Pour une politique européenne de la société et de l'espace rural, de la recherche de la production et des industries agricoles» *Groupe de Seillac. L'Evenement européen*. (desembre 1992).